

de schilders van

Rotterdam

W BOOKS

C. Knauff 1873

de schilders van
Rotterdam

WERNER VAN DEN BELT
BOB HARDUS

WBOOKS

VOORWOORD 7
INLEIDING 8

Het bakken van de stad	12
Behouden vaart	42
Nieuwe wegen	64
Volle kracht vooruit	88
Onder vuur	126
Wederopbouw	162
Jong en wild	188
Naschrift	235

NOTEN 236
REGISTER 237
COLOFON 239

<< p. 2: **Charles Euphrasie Kuwasseg**, *Gezicht op de Kolk*, 1873, olieverf op doek, 92 x 73 cm. Museum Rotterdam

< p. 4: De Kolk, links het Westnieuwland, rechts de Korenbeurs, op de achtergrond de toren van de Sint-Laurenskerk, 1863-1867, 7,5 x 8,5 cm. Stadsarchief Rotterdam, collectie Topografie Rotterdam

Inleiding

Bestaat er zoiets als Rotterdamse schilderkunst, iets wat verder gaat dan de titel van dit boek doet vermoeden: *schilders van Rotterdam*? Die vraag ligt aan de basis van ons onderzoek. Komen de kunstwerken voort uit de dynamiek van de stad? Of was het werk van individuele kunstenaars en collectieven zo invloedrijk dat het bepalend werd voor Rotterdam?

Deze en vele andere vragen zijn te ingewikkeld en te waardevol om in één kort antwoord samen te vatten. De meest beproefde formule is ontrafelen. Door onszelf kleine vragen te stellen over kunst en kunstenaars, over de groei en dan weer stagnatie van de stad, over het eerste bombardement van de binnenstad door de Duitsers en vervolgens een tweede bombardement van de binnenstad door gemeente en projectontwikkelaars, ontstaat er een netwerk van ideeën en gebeurtenissen dat ons verder kan helpen.

In dit boek gaan we op zoek naar het DNA van de stedenbouw en het DNA van de kunst in Rotterdam. Vallen ze samen of verschillen ze? Schilders die werkten én woonden in de stad vormen het natuurlijke vertrekpunt van onze zoektochten naar antwoorden op die vraag. Een vraag die feitelijk steeds weer opnieuw gesteld kan worden. Vijf eeuwen lang. Als we kijken naar de stad zien we om te beginnen de

rivier de Rotte, met daaromheen een groeiende stad om te wonen en te werken. Stedenbouw dus. De stedenbouw in Rotterdam is totaal onvergelijkbaar met die van andere Nederlandse steden: geen organische groei maar een ritme van platgooien en weer opbouwen, steeds opnieuw aanpassen aan de wensen van de belangrijkste inkomstenbron van de stad: de haven. Kortom, in Rotterdam gaat het niet om wonen en werken. Maar om werken. Keihard werken. En daarna? Heel veel later is er misschien ook nog een beetje aandacht voor huisvesting.

Wanneer we inzoomen op de thema's van de schilders, is de Laurenskerk altijd aanwezig. Een middeleeuwse kerk die letterlijk en figuurlijk meerdere stormen heeft doorgemaakt, maar altijd is blijven staan. Zelfs bij het bombardement door de Duitsers bleef de kern overeind. Je zou het 'goddelijke voorzienigheid' kunnen noemen dat juist een kerk altijd voor Rotterdam behouden is gebleven. Voor kunstenaars was en is dit icoon van de stad heilig. Je bent pas kunstenaar van de stad als je – al is het maar één keer in je leven – die Laurenskerk hebt vereeuwigd.

Waar stad en kunst elkaar omarmen, is de haven nooit ver weg. Het was tot voor kort een van de belangrijkste werkgevers van de stad. Jarenlang had Rotterdam de grootste haven van de wereld. Totdat eind vorige

Pieter Been, *Lange Torenstraat met Sint Laurenstoren*, 1920, 50,5 x 36,0 cm. Museum Rotterdam

Raquel Maulwurf, *Rotterdam - II Laurenskerk 14 V '40*, 2005, 70 x 50 cm, houtskool, oilstick op doek.

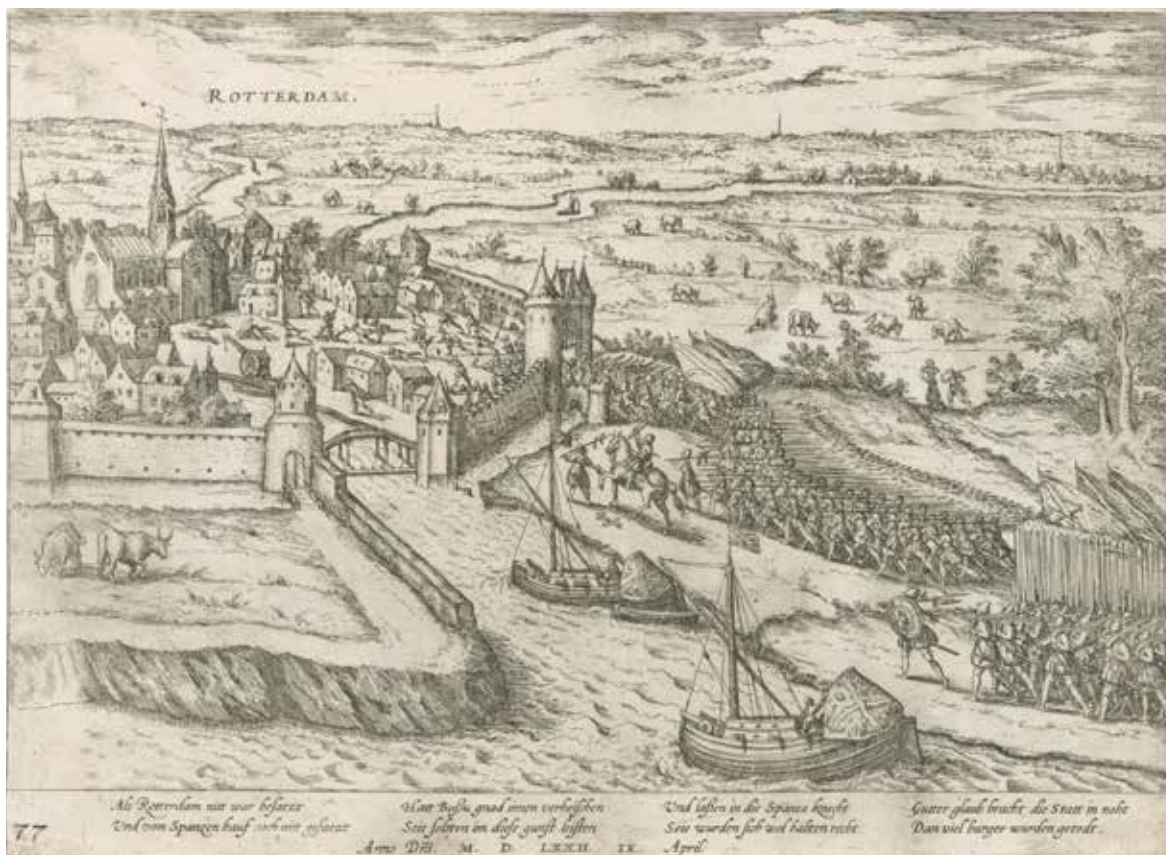
Courtesy Livingstone Gallery, Den Haag, foto Peter Cox

mogelijk **Jan Jansz. de Pape of Dorre(n) boom**, *SchieKaart van de drie Schieën tussen Delfshaven Overschie en Schiebroek aan de Rotterdamse- en Delftse Schie*, ca. 1512, olieverf op linnen, 66 x 97 cm.

Nationaal Archief, collectie kaarten en plattegronden

Linksboven ligt Rotterdam (aan het eind van een kronkelige Rotterdamse Schie), rechtsboven Delfshaven (aan het eind van de kaarsrechte Delfshavense Schie) en op de voorgrond ligt Overschie. De meest rechtse waterloop op de voorgrond is de Schiedamse Schie. Rechts van de Delfshavense Schie ligt het kasteel Spangen. De tekening is een van de eerste stadsgezichten van Rotterdam en de eerste waarop mogelijk de Laurenskerk (met toren) staat afgebeeld.

Frans Hogenberg, *Bossu valt Rotterdam binnen*, 1572, ets, 21 x 28 cm.

Rijksprentenkabinet Amsterdam

Graaf Bossu valt met Spaanse troepen Rotterdam binnen en doodt er vele burgers, 9 april 1572. De soldaten marcheren door de poort de stad binnen, in de straten worden inwoners gedood.

Charles Rochussen, *Schetsboekje*,
1852-1853, potlood op papier, 10,5 x 17,0 cm.

Museum Rotterdam

Charles Rochussen,
De zondagmiddagwandeling, 1861,
olieverf op paneel, 20 x 26 cm.
Museum Rotterdam

Een keurig gekleed gezelschap van enkele dames en heren ontmoet elkaar op deze laan met bomen. Op de achtergrond zijn de molens aan de Oostzeedijk te zien en in het midden steekt de gashouder van de Nieuwe Rotterdamsche Gasfabriek aan de Oostzeedijk af tegen de horizon.

Volle kracht
vooruit

Met het toenemende volume van de vracht en het groeiende formaat van zeeschepen, voldeed het Voornse kanaal steeds minder. In 1872 opende bij Hoek van Holland een nieuwe, directe scheepvaartverbinding tussen Rotterdam en de Noordzee: de Nieuwe Waterweg. Het startschot voor de meest onstuimige groei van de stad. De uitbreiding met vele nieuwe havens betekende ook veel werkgelegenheid. Dat trok arbeiders uit alle windstreken aan. En kunstenaars van een bepaald slag.

Johan van Mastenbroek werd in december 1875 geboren in Rotterdam, het jaar dat de vooraanstaande criticus Jacques van Santen Kolff de term 'Haagse School' muntte. In het tijdschrift *De Banier* schreef hij over een 'nieuwe ultraradical beweging in de schilderkunst' die zich 'inspireerde op de werkelijkheid' en het belangrijk vond om 'een stemming' aan te geven. In het fin de siècle stond Van Mastenbroek als twintiger volledig in die traditie, al heeft hij de voor de Haagse School zo typerende motieven van polders, strand en heidelandschappen vervangen door de vergezichten van de Rotterdamse industrie.

Johan van Mastenbroek, *De Boeg met schip van de Batavierlijn* (detail), zie pagina 122.

Fotograaf onbekend, *Atelier Gidding*, 1905-1930, fotografie.

Stadsarchief Rotterdam

Willem de Kooning werkte vanaf 1916 (hij was toen twaalf) enkele jaren in het vermaarde atelier van de gebroeders Gidding aan de Aert van Nessesstraat. Van zijn verdiende loon als decoratieschilder kon hij 's avonds zijn eerste lessen aan de academie een paar honderd meter verderop bekostigen. Daar was hij aangenomen op voorspraak van Jaap Gidding, die talent zag in de jonge Rotterdammer. In 1926 vertrok De Kooning voorgoed naar de Verenigde Staten.

Fotograaf onbekend, *Groepsportret*, staand links Jaap Gidding, zittend midden voor: Willem de Kooning, 1916-1926, fotografie.

Stadsarchief Rotterdam

Het atelier van de gebroeders Gidding was een begrip in Rotterdam. Het werd opgericht door Johannes Gidding, afkomstig uit een schildersgeslacht. Zijn zonen Jacobus en Johannes namen de zaak over en beleefden veel vooruitgang in de tijd rond de eeuwwisseling. Toen Willem de Kooning op het atelier kwam werken waren de broers nog twintigers. Er heerste een energieke sfeer. De firma bediende niet alleen rijke Rotterdammers, maar creëerde ook de interieurs van restaurants, theaters en schepen; haar handwerklieden maakten mozaïeken en glas in lood en ontwierpen bovendien tapijten, textiel en meubilair.¹⁹

Jan Toorop, *Gezicht op de Leuvehaven*, 1898, tekening, 48 x 61 cm. Stadsarchief Rotterdam

Deze tekening is voorzien van de opdracht 'Souvenir aan de dames Oldenzeel. Leuvehaven Rotterdam 1898'. Het is aan te nemen dat de tekening gemaakt is vanuit het woonhuis van de familie Oldenzeel, Leuvehaven Oostzijde nr. 74. Jan Toorop had in januari 1898 zijn tweede eenmansexpositie bij de kunsthandel die na het overlijden van oprichter C.S.J. Vlaanderen Oldenzeel in 1896 gerund werd door zijn

weduwe Margaretha Wilhelmina Schot en hun twee dochters. De smaak van de Rotterdammers was eerder behouden. Alleen Kunsthandel Oldenzeel toonde eind negentiende eeuw werk van vernieuwers als Toorop en Van Gogh. Andere kunsthandels van enig belang waren de Rotterdamsche Kunstclub en de kunsthandel van Johannes van Mastenbroek. Inderdaad, vader van de schilder. Van Mastenbroek senior stond in rechtstreeks contact met de beroemde Parijse kunsthandel Goupil die veel impressionisten verhandelde en hij was een goede vriend van Jongkind.

Marius Richters, *Langs de havens*,
1900-1949, zwart krijt op papier.

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, foto Wendy Oakes

> **Marius Richters**, *Leuvehaven en Vischmarkt*,
1900-1949, aquarel op papier.

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, foto Wendy Oakes

Pagina 133:

> **Marius Richters**, *De Grote of St. Laurenskerk*,
1900-1920, olieverf op doek, 125,5 x 90,0 cm.

Museum Rotterdam

> **Marius Richters**, *Wandschilderijen in de
Raadzaal van het nieuwe stadhuis Rotterdam*,
1920, olieverf op doek, 200 x 200 cm.

Stadhuis Rotterdam

De opdracht en de uiteindelijke plaatsing van de monumentale wandschilderingen voor het nieuwe stadhuis kende een lange aanloop. In de opdrachtomschrijving uit 1917 werden zowel de materiele welvaart door de havenactiviteiten als het welzijn van de gemeente vermeld. Na een eerste selectie bleven alleen Marius Richters en Johan Thorn Prikker over om een proefstuk te maken: een doek op ware grootte. Beide voorstellen werden afgewezen. Pas in 1939 kwam er een proefplaatsing van een aantal werken van Richters voor deze plek en een jaar later ging de gemeente over tot aankoop. De wandschilderingen zijn pas in 1947 definitief in de Raadzaal geplaatst.

Carlos Blaaker, *Achterkant huizen Lange Hilleweg*, 2001, olieverf op doek, 10 x 20 cm.

Collectie kunstenaar

Carlos Blaaker studeerde kunst en gaf les in Paramaribo. Op 29-jarige leeftijd vertrok hij voor de liefde naar Nederland. Vanaf 1991 exposeerde hij bij Galerie Delta van Hans Sonnenberg aan de Oude Binnenweg. Hij exposeerde daar schilderijen van prentbriefkaarten zoals schilderijen van Rembrandt en de Kaasmarkt van Alkmaar en opschriften zoals 'Groeten uit Holland'.

Carlos Blaaker, *Rijnhaven*, 2001, olieverf op doek, 10 x 20 cm. Collectie kunstenaar

> **Carlos Blaaker**, *Euromast View*, 2004, olieverf op doek, 150 x 150 cm. Particuliere collectie Wassenaar

In 2001 maakte Blaaker een serie schilderijen van plekken in Rotterdam waarin plekken afgebeeld stonden die deel uitmaakten van zijn woon-werk verkeer. Het schilderij Rijnhaven was een verbeelding van de route die hij met de metro aflegde van zijn woonhuis naar zijn atelier op Zuid. Het schilderij 'Achterkant huizen Lange Hilleweg' is het uitzicht van zijn atelier.

Colofon

UITGAVE

WBOOKS, Zwolle
info@wbooks.com
www.wbooks.com

TEKST

Werner van den Belt & Bob Hardus

BEELDREDACTIE

Werner van den Belt & Bob Hardus

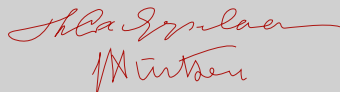
COVER EN BASIS-LAYOUT

Miriam Schlick, ExtraBlond

Met dank aan:

Nico Lettinck, Henryk van Hugten en Gerrit Pas
(Aad de Haas)

Dit boek kwam tot stand dankzij een financiële
bijdrage van De Gijselaar-Hintzenfonds

De Gijselaar-Hintzenfonds

© 2024 WBOOKS Zwolle / de auteurs

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

De uitgever heeft ernaar gestreefd de rechten met betrekking tot de illustraties volgens de wettelijke bepalingen te regelen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden. Van werken van beeldende kunstenaars aangesloten bij een CISAC-organisatie is het auteursrecht geregeld met Pictoright te Amsterdam.

© c/o Pictoright Amsterdam 2024.

Voor het auteursrecht op het werk van:

David Bade © David Bade

Henri Berssenbrugge © erven Berssenbrugge

Herman Bieling © erven Bieling

Dolf Henkes © Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Erik van Lieshout © Studio Erik van Lieshout

Voor informatie over BKOR, programma van CBK Rotterdam:

www.bkor.nl

ISBN 978 94 625 8640 6

NUR 646